

paprskovitě rozestálé a dlouho v úboru vytrvávající, šídlovité nebo úzce vřetenovité, rovné nebo na vrcholu hákovitě zahnuté, hladké; vnitřní dřívě opadávající, výrazně zakřivené a obvykle štětinkatě chlupaté. – 2 druhy ve Středozeří, Makaronesii a Přední Asii. – Entomogam.

1. *Rhagadiolus stellatus* (L.) GAERTNER – kosatka hvězdovitá Tab. 122/1

Rhagadiolus stellatus (LINNAEUS) GAERTNER Fruct. Sem. Pl. 2:354, 1791. – Syn.: *Lapsana stellata* L. Sp. Pl. 811, 1753.

Jednoleté byliny 10–50 cm vys. Lodyha obvykle v hor. části větvená, řídce olistěná. Přízemní listy v obrysu obkopynaté nebo úzce obvejčité, až 20 cm dl., hrubě zubaté až peřenodílné, s postranními úkrojky sblíženými, v obrysu ± 4úhelníkovitými, k bázi listu se zmenšujícími, řapík nevýrazně diferencovaný; hor. lodyžní listy podlouhlé nebo úzce kopinaté, ± přisedlé, celokrajné nebo oddáleně zubaté. Úbory zpravidla 8–9 mm dl. a až 10 mm šir.; vnější zákrovní listeny trojúhelníkové až vejčité, asi 1 mm dl.; vnitřní úzce kopinaté, zpočátku vzpřímené, po odkvětu rozestálé a zvětšující se, za plodu až 9 mm dl., na hřbetní straně štětinkatě (alespoň v hor. části). Květy s ligulou žlutou, ca 5 mm dl. Okrajové nažky obvykle v počtu 8, paprskovitě rozestálé, šídlovité, na vrcholu hákovitě zakřivené, až více než 15 mm dl., lysé, světle hnědé; vnitřní v počtu do 3, obloukovitě nazpět prohnuté, až 10 mm dl., na hřbetní straně štětinkatě nebo lysé, světle hnědé. VII. Tf. $2n = 10$ (extra fines)

Rostlina běžně rozšířená ve Středozeří na antropogenních místech. Zavlečena ve 20. letech 20. stol. do Prahy, kde byl hojný výskyt zjištěn a doložen u nádraží na Smíchově (ROHLENA Preslia 10:154, 1931; ROHLENA 1929 PRC). Nové zavlečení není příliš pravděpodobné, avšak není vyloučeno.

Poznámka: Blíže příbuzná kosatka jedlá, *Rhagadiolus edulis* GAERTNER (Fruct. Sem. Pl. 2:354, 1791, syn. *Lapsana rhagadiolus* L. Sp. Pl. 812, 1753), Tab. 122/2, se liší především zcela lysou vnější stranou vnitřních dlouhých zákrovních listenů, dále zřetelně řapíkatými, lyrovitě peřenými přízemními listy s postranními úkrojky zřetelněji oddálenými, ± zaokrouhlenými, téměř celokrajnými nebo oddáleně zubatými, poněkud menšími úbory (do 7 mm dl. a 3,5 mm šir.), kratšími vnitřními zákrovními listeny (jen 5–7 mm dl.), menším počtem poněkud kratších okrajových nažek (obvykle pouze 5–6), které jsou rovné nebo jen málo zakřivené. Tento taxon, který někdy bývá oddělován na nižší taxonomické úrovni, je v herbářích hojně doložen jako pěstovaná rostlina v botanických i soukromých zahradách (např. z Tábora, Vysokého Mýta, Sloupnice, Olomouce). Druh (bezpochyby však i předchozí) je v oblasti svého původního výskytu ve Středozeří využíván hojně jako zelenina. Jméno rodu pochází z toskánského lidového jména „Ragaggiolo“, což znamená rostlinu, jejíž listy se jedí jako salát.

15. *Aposeris* CASS. – razilka *)

Aposeris NECKER ex CASSINI in CUVIER Dict. Sci. Nat., ed. 2, 48:427, 1827.

Lit.: STANĚK S. (1927): Nová rostlina květeny moravské. Sborn. Klubu Přírod. Brno 9(1926):97–99. – JIRÁSEK V. (1937): Příspěvek k rozšíření razilk (Aposeris) v Československu. Věda Pfl. 18:175. – NEGODI G. (1938): Cariologia del genere Aposeris e Hyoseris (Compositae–Cichorieae tribus Cichorinae). Atti Accad. Naz. Lincei, ser. 6, 27(2–3):117–120. – HENDRYCH R. et HENDRYCHOVÁ H. (1989): Zur Frage des Vorkommens von Aposeris foetida in der Tschechoslowakei. Acta Univ. Carol.–Biol. 31(1987):285–311.

Vytrvalé byliny. Listy nahloučené v bohaté přízemní růžici. Stvol s jediným úborem. Úbor ± chudokvětý, složený pouze z jazykovitých oboupohlavných fertálních květů. Kalich zcela redukovaný; koruna s krátkou korunní trubkou a ligulou na vrcholu s 5 drobnými zuby; blizna dvouramenná, ramena za květu spirálovitě zatočená; prašníky na vrcholu s krátkým tupým přívěskem. Nažky bez chmýru, krátce zobánkaté. – Monotypický rod rozšířený v horách stř. a v. Evropy. – Protogyn. Entomogam. Alogam.

1. *Aposeris foetida* (L.) LESSING – razilka smrdutá Tab. 122/3

Aposeris foetida (LINNAEUS) LESSING Syn. Gen. Compos. 128, 1832. – Syn.: *Hyoseris foetida* L. Sp. Pl. 808, 1753. – *Lampsana foetida* (L.) SCOP. Fl. Carniol., ed. 2, 2:118, 1771. Exsikáty: Extra fines: BAENITZ Herb. Eur., no 3304. –

Fl. Exs. Austro-Hung., no 3059. – Fl. Exs. Bavar., no 449. – Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 631/I, II. – Fl. Rom. Exs., no 199. – HAYEK Fl. Stir. Exs., no 694. – Pl. Polon. Exs., no 72. – Soc. Cénomane Exs., no 2037.

Vytrvalé byliny nápadně zapáchající po bramborové nati, s krátkým tmavě hnědým oddenkem.

*) Zpracovala J. Štěpánková

Tab. 123: 1 *Chlorocrepis staticifolia*. – 2 *Hypochaeris radicata*, 2a – nažka. – 3 *H. maculata*, 3a – nažka. – 4 *H. glabra*, vnější nažka, 4a – vnitřní nažka. – 5 *Tolpis barbata*, 5a – přízemní list.

Listy v přizemní růžici, krátce řapíkaté, 12–20 cm dl., 2,5–4,0 cm šir., v obrysu šir. obkopynaté až obvejčité, peřenosečné s postranními úkrojky nepravidelně trojúhelníkovitými nebo obdélníkovitými, nepravidelně zubatými, s koncovým úkrojkem největším, šir. trojúhelníkovitým, lysé, jen na žilkách oboustranně roztr. drsně chlupaté. Stvol 10–20(–30) cm dl., lysý. Úbor 1,5–2,0 cm v průměru; zákrov zvonkovitý, složený z delších vnitřních a výrazně kratších vnějších zákrovních listů; vnější zákrovní listeny nanejvýš z 1/3 délky vnitřních, šir. trojúhelníkovité, tmavě zelené, na žilkách a okrajích až čermozelené, na vnější straně lysé, jen na bázi obvykle s chomáčkem rezavě až tmavě hnědých chlupů; vnitřní listeny 10–12 mm dl., kopinaté, tmavě zelené, lysé; lůžko úboru ploché, lysé, bez plevek. Koruna s korunní trubkou ca 2,0–2,5 mm dl. a s ligulou ca 12–15 mm dl., zlatě žlutou, na vrcholu s 5 drobnými, obvykle tmavě zbarvenými zuby. Nažky obvejčité, ca 5 mm dl. (včetně zobánku), 1,5 mm šir., bez chmýru, krátce zobánkaté, světle hnědé, hustě krátce pýřité. V–VII. Hkf.

2n = 16 (extra fines)

Ekologie a cenologie: Vlhčí stinné lesy, zvl. bučiny, jedlobučiny a dubohabřiny, též vlhčí

lesní louky a paseky, údolí lesních potoků. Druh převážně stínomilný, na čerstvě vlhkých, neutrálních až slabě kyselých, humózních půdách, obvykle na bazických, vápníkem bohatých podkladech. Nejčastěji se vyskytuje ve společenstvech svazů *Carpinion* a *Fagion*.

Rozšíření v ČR: U nás pouze na Moravě v Bílých Karpatech (Hodňovská dolina, Holý vrch, vrch Dúbrava) v nadmořské výšce asi od 500 do 750 m. V Čechách jen ojediněle zplanělá v zámeckých parcích (Černíkovice u Rychnova nad Kněžnou, SOUČEK PR; Chlum u Třeboně, AMBROZ apud PODPĚRA Spisy Přírod. Fak. Univ. Brno 325:13, 1951). § ⚠ – Mapy: HENDRYCH et HENDRYCHOVÁ 1989:289.

M: 78. B. Karp. les. (Brumov-Bylnice: Hodňovská dolina, Holý vrch, vrch Dúbrava).

Celkové rozšíření: Rozšířena ve vysokohoří a přilehlých oblastech stř. a v. Evropy. Alpy (Francie – v oblasti Přímořských Alp sestupuje až na pobřeží Středozemního moře, Švýcarsko, Německo, Rakousko, Itálie), pohoří Balkánu (Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko), Karpaty (Rumunsko, Ukrajina, Polsko, Slovensko, Morava). – Mapy: MENZI-BILAND Jber. Naturforsch. Ges. Graubündens 82:200, 1950; SAXER Beitr. Geobot. Landesaufn. 36:70, 1955; BRESINSKY Bayer. Bot. Ges. 38:map. B6, 1965; HENDRYCH et HENDRYCHOVÁ 1989:286, 287; MEUSEL et al. 1992:527.

16. *Hypochaeris* L. – prasetník, náholník *)

Hypochaeris LINNAEUS Sp. Pl. 810, 1753. – Syn.: *Achyrophorus* ADANSON Fam. Pl. 2:112, 512, 1763, p. p. – *Trommsdorffia* BERNH. Syst. Verz. 102, 1800. – *Porcellites* CASS. in CUVIER Dict. Sci. Nat., ed. 2, 43:42, 1826.

Lit.: DOMIN K. (1939): O proměnlivosti sasanky hajní (*Anemone nemorosa* L.) a prasetníku blamatého (*Hypochaeris maculata* L.). S.-B. Königl. Böhm. Ges. Wiss. Prag, cl. math.-natur., 23(1938):1–19. – SKALICKÝ V. (1959): *Achyrophorus maculatus* (L.) Scop. v Československu. Preslia 31:153–161. – ŠOUREK J. (1967): *Hypochaeris uniflora* Vill. im Gebirge Krkonoše. Ein Beitrag zu ihrer Variabilität. Preslia 39:287–289. – WELLS T. C. E. (1976): Biological Flora of the British Isles. *Hypochaeris maculata* L. (*Achyrophorus maculatus* (L.) Scop.). J. Ecol. 64:757–774. – AARSSSEN L. W. (1981): Biology of Canadian weeds: 50. *Hypochaeris radicata* L. Canad. J. Pl. Sci. 61:365–381. – TURKINGTON R. et AARSSSEN L. W. (1983): Biological flora of the British Isles: *Hypochaeris radicata* L. J. Ecol. 71:999–1022. – TSUYUZAKI S. et KITAYAMA T. (1996): *Hypochaeris* is a misspelling for *Hypochaeris* (Asteraceae). J. Jap. Bot. 71:302–303. – CERBAH M., COULAUD J. et SILJAK-YAKOVLEV S. (1998): rDNA organisation and evolutionary relationships in the genus *Hypochaeris* (Asteraceae). J. Hered. 89:312–318. – CERBAH M., SOUZA-CHIES T., JUBIER M. F., LEJEUNE B. et SILJAK-YAKOVLEV S. (1998): Molecular phylogeny of the genus *Hypochaeris* using internal transcribed spacers of nuclear rDNA: Inference for chromosomal evolution. Molec. Biol. Evol. 15:345–354. – HOLUB J. (1998): *Trommsdorffia* Bernh. 1800 is a validly published generic name. Preslia 70:179–182.

Jednoleté nebo vytrvalé byliny, často s větvenou kořenovou hlavou. Lodyhy přímé, nebo na bázi vystoupavé, jednoduché nebo v hor. 1/2 větvené, jen řídce olistěné nebo bezlisté, lysé, pýřité nebo štětinatě chlupaté, někdy v hor. 1/2 nápadně ztlustlé. Listy přizemní růžice přisedlé, celistvé nebo lyrovitě peřenolaločné až peřenoklané, lysé nebo po obou stranách roztr. štětinatě chlupaté, někdy na líci s tmavými skvrnami, lodyžní listy v dol. 1/2 lodyhy podobné listům přizemní růžice, v hor. 1/2 lodyhy někdy několik výrazně menších, úzce kopinatých listů, nebo rostliny bez lodyžních listů. Úbory jednotlivé na vrcholu lodyhy a větví; zákrov víceřadý, zákrovní listeny střechovitě se kryjící, kopinaté až úzce kopinaté, lysé nebo chlupaté; lůžko úboru ploché, lysé, plevkaté. Květy jazykovité, morfologicky i funkčně oboupohlavné, s ligulou stejně dlouhou jako korunní trubka nebo o málo delší, na vrcholu (4)5zubou, špinavě žlutou až žlutou. Nažky často dimorfní, zobánkaté nebo bez zobánku,

*) Zpracovala J. Štěpánková

Tab. 122: 1 *Rhagadiolus stellatus*, 1a – plodenství. – 2 *R. edulis*, 2a – přizemní listy, 2b – plodenství. – 3 *Aposeris foetida*, 3a – nažka. – 4 *Arnoseric minima*, 4a – drobná jednoúborná rostlina.

704 *Arnoseric / Rhagadiolus*

